

OSOBNÍ KNIHOVNA KARDINÁLA RUDOLFA JANA

MARTIN FAJTL

Abstrakt: Cílem tohoto příspěvku je seznámit čtenáře s obsahem a strukturou soukromé knihovny kardinála Rudolfa Jana. Předložený článek zasazuje téma do širšího kulturně-historického kontextu.

Klíčová slova: Soukromá knihovna, knihy, Rudolf Jan, inventář.

Příspěvek se zabývá složením a skladbou soukromé knihovny kardinála Rudolfa Jana,¹ jejíž podrobný popis se zachoval ve formě původního rukopisného inventáře *Alphabetisches Verzeichniss der Bücher, Landkarten, Kupferstiche, und Musikalien Von seiner keiserlichen Hoheit dem Erzherzoge Rodolph gesammelt*, který je pod sign. AMK 21609 uložen v knihovně Arcibiskupského zámku v Kroměříži.² Jak ale uvádí titulní list, nejedná se o soukromou knihovnu, která by byla systematicky budována kardinálem Rudolfem Janem za jeho pobytu v Kroměříži, ale soupis vznikl ve Vídni již roku 1809. Je však velmi pravděpodobné, že část knih byla za Rudolfova života v Kroměříži deponována a po jeho smrti se stala součástí zámeckého fondu. Samotný soupis nám však může odhalit původní podobu knihovny.

OSOBNOST RUDOLFA JANA

Rudolf Jan se narodil 9. ledna 1788 ve Florencii, jako nejmladší syn císaře Leopolda II. (1747 až 1792) a Marie Ludoviky Španělské (1745–1792). Původně byl arcivévoda Rudolf Jan³ předurčen k vojenské kariéře, ta však byla ze zdravotních důvodů nahrazena duchovními posty. Jakožto člen vládnoucí dynastie měl nejlepší podmínky a předpoklady zastávat vysoký úřad, a proto mu nic nebránilo k jeho budoucí kariéře v církevních kruzích.⁴ Roku 1806 se stal nesídelním olomouckým kanovníkem, roku 1818 kardinálem. V roce 1819 byl jmenován v řadě třetím olomouckým arcibiskupem (1819–1831). V roce 1804 Rudolf Jan studoval kompozici u hudebního skladatele Ludwiga van Beethovena. O rok později, roku 1805, se stal koadjutorem arcibiskupa Trauttmansdorffa.⁵

Není proto divu, že kněžské i biskupské svěcení absolvoval až po jmenování do arcibiskupského úřadu. Kardinál Rudolf Jan byl významnou postavou i po stránce ekonomicko-hospodářské. Nejenže založil Rudolfovu hut,⁶ ale také mnohé statky, které měly ekonomicky přispívat na chod celé olomoucké arcidiecéze. Dalšími obory, ve kterých kardinál Rudolf

1 Celým jménem Rudolf Johannes Joseph Rainier.

2 Knihovní fondy pocházející ze zámecké knihovny jsou majetkem Arcibiskupství olomouckého pod správou Muzea umění Olomouc – Arcidiecézního muzea Kroměříž.

3 Pod tímto jménem je převážně uváděn v českých publikacích.

4 K životu více např. MYŠKA, M. Habsburg, Rudolph Johann Joseph Rainer. In: DOKOUPIL, L. *Biografický slovník Slezska a severní Moravy 5*. Opava – Ostrava: Optys – Ostravská univerzita, 1996, s. 34–35; PERNES, J. *Habsburkové bez trůnu*. Praha: Iris – Knižní klub, 1995, s. 63–83; ZLÁMAL, B. *Rudolf Jan, arcivévoda rakouský, arcibiskup olomoucký a kardinál*. Olomouc: Maticе cyrilometodějská, 2010.

5 Ke kroměřížskému a olomouckému pobytu heslovitě též: Rudolf Jan (Rudolf Johannes Joseph Rainier von Habsburg-Lothringen). In: ZATLOUKAL, O. – ZATLOUKAL, P. (eds.). *Luk a lyra. Ze sbírek Arcidiecézního muzea Kroměříž*. Olomouc: Muzeum umění Olomouc, 2008, s. 290–291.

6 Dnešní Vítkovické železárně.

Jan vynikal, byly vzdělání a kultura.⁷ Z jeho fundátorských, mecenášských a kulturních aktivit lze jen stěží vybrat ty nejdůležitější. Zmínit můžeme např. obnovu olomoucké univerzity⁸ a založení mnohých olomouckých parků i promenád (např. 1820 vznik Rudolfovy aleje). Kardinál Rudolf Jan je také znám jako milovník hudby. Mimo studia teologie se mu dostalo vynikajícího vzdělání v hudbě, byl zručným klavíristou a od roku 1804 také žákem Ludwiga van Beethovena (1770–1827).⁹ Kardinál Rudolf Jan zemřel 23. července 1831 v Badenu. Jeho vřelý vztah k Olomouci a jejím obyvatelům lze doložit i tím, že je pohřben v rodinné hrobce ve Vídni, avšak dle jeho přání je jeho srdce uloženo v kryptě olomoucké katedrály.

ZAMĚŘENÍ A POVAHA KNIHOVNY

Šlechtické, ale i řádové knihovny dnes většinou tvoří základ veřejných knihoven.¹⁰ Od vynalezení knihtisku počet svazků v knihovnách narůstal. Rozmach především v období humanismu. Šlechtické knihovny byly považovány za zdroje vzdělanosti, a proto se v nich nacházely knihy různého zaměření. V těchto knihovnách šlo narazit například na knihy zaměřené na právo jak civilní, tak i církevní, encyklopedie, antické klasiky, různá témata historická, politická, genealogická, heraldická a podobně. Na přelomu 18. a 19. století došlo k rozšíření knihovny i o průmyslová odvětví a literaturu ke správě panství. V některých knihovnách bylo možné setkat se i se zakázanými knihami (libri prohibiti). Co se týče jazyků, z počátku silně převažovala latina, později němčina s francouzštinou. V našem prostředí jsou po latině nejrozšířenější tisky německé a francouzské. Kroměřížská zámecká knihovna byla zřízena biskupem Karlem z Liechtensteinu-Castelcornu (1664–1695). Knihovna měla sloužit ale i veřejnosti, především v té době založené piaristické koleji (1687). Kardinál Rudolf Jan navázal na své předchůdce a knihovnu dále rozšiřoval. Snad byla obohacena i o některé knihy z jeho soukromé knihovny, která čítala na 6 000 svazků.¹¹ Podíl knih, které byly včleněny mezi původní knihy, však není doposud přesně znám. Výjimku v tomto směru tvoří soubor hudebnin, které nebyly včleněny do pozůstalosti Rudolfa Jana a nebyly darovány Gesellschaft für Musikfreunde in Wien. Tyto hudebniny jsou součástí hudebního archivu a jsou uchovávány jako celek.¹² Obecně však vlastnictví soukromé knihovny nelze vnímat jako něco výjimečného, zvláště v kontextu vysoké šlechty. Paralelu můžeme hledat v budování knihovny jeho bratra, císaře Františka I. Také Rudolfova soukromá knihovna byla budována systematicky, knihy byly pořizovány nákupem u vídeňských knihkupců a vydavatelů, vzácnější výtisky byly raděpodobně získány na aukcích.¹³ Podle dochovaného inventáře můžeme získat povědomí o obsahu osobní knihovny zástupce vysoké šlechty a odhalit jeho osobní zájmy.

7 K Rudolfově výchově více NOVOTNY, A. Kardinal Erzherzog Rudolph und seine Bedeutung in Wien. *Wr. Geschichtsbll* 16, 1961, s. 342–344.

8 Františkova univerzita, pojmenována na počest Rudolfova bratra císaře Františka I.

9 Kompozice z dob Rudolfových studií jsou uloženy v hudebním archivu, který je pod správou Arcidiecézního muzea Kroměříž. Více k jejich vzájemným vztahům viz KAGA, S. *Archduke Rudolph, Beethoven's Patron, Pupil, and Friend. His Life and Music*. Stuyvesant: Pendragon Press, 1988, především s. 53–69.

10 Např. knihovna rodu Vřesovců z Vřesovic, nyní součástí Národní knihovny.

11 CEJPEK, J. et al. *Dějiny knihoven a knihovnictví*. Praha: Karolinum, 2002, s. 147.

12 Více viz VETTERL, K. Der Musikalische Nachlass des Erzherzogs Rudolf im erzbischöflichen Archiv zu Kremsier. *Zeitschrift für Musikwissenschaft* 9, 1926/1927, s. 168–179.

13 HUBER-FRISCHEIS, T. – KNIELING, N. – VALENTA, R. *Die Privatbibliothek Kaiser Franz I. von Österreich 1784–1835. Bibliotheks- und Kulturgeschichte einer fürstlichen Sammlung zwischen Aufklärung und Vormärz*. Wien – Köln – Weimar: Böhlau Verlag, 2015, především s. 226–320.

VZHLED A OBSAH INVENTÁŘE

Inventární seznam *Alphabetisches Verzeichnis der Bücher, Landkarten, Kupferstiche, und Musikalien Von seiner keiserlichen Hoheit dem Erzherzoge Rodolph gesammelt* knih arcivévody Rudolfa Jana byl sepsán roku 1809 ve Vídni. Hlavní seznam je psán jednou písařskou rukou, poznámky v textu jsou doplněny dalšími dvěma písaři. Hlavním písařem byl bezpochyby Ferdinand Koch, který je pravděpodobně i autorem zobrazení knihovny. Úvodní ilustrace zachycuje pohled na knihovnu je většinou ve stylu šlechtickém, kdy jednotlivé části knihovny jsou řazeny shora dolů. Případně klášterní řazení, které začíná ve spodních částech. V tomto případě lze usuzovat, že bylo dodržováno řazení shora dolů.

Mimo soupis knih je tematické členění knihovny pojato také výtvarně. Přehled obsahu knihovny je rozvržen jako pravidelná řada sedmi dórických sloupů spojených architrávem s nápisem „Classis Scientia“, snad naznačující vstup do řeckého chrámu. Každý ze sloupů je ve spodní části označen jako „Ordo“. Např. levý sloup má na své spodní části uvedeno „Ordo I^{mus} Theologia“. V jeho základu stojí „XI. Synodica“ a tematický výčet pokračuje až k samému vrcholu sloupu „I. Hierographia“. V inventáři se antické zobrazení knihovny opakuje ještě na jednom z nákresů, avšak tento nákres zůstal rozpracován. Můžeme se však domnívat, že rozvržení knihovny zde zůstalo beze změn. Soupisy knih podle jejich zaměření doplňují také stylizované nákresy knihovny, které zachycují lokaci jednotlivých knih podle uvedeného členění. Z těchto nákresů pak můžeme získat přesnou představu o systému uložení a rozvržení fondu. Např. z nákresu na fol. [33] je patrné, že řazení je profánní a nikoliv klášterní. Ve středu každé zobrazené skříně je uvedeno číslo (např. „Kasten N. 2“) a je rozepsáno další dělení na jednotlivé oddíly („Abtheilung“) s popsáním obsahem polic („Fach“).

ROZDĚLENÍ KNIHOVNY PODLE OBORŮ

Ordo I^{mus} Theologia (Teologie)¹⁴

- I. Hierographia (Hierografie)
- II. Hermeneutica (Hermeutika)
- III. Patristica (Patristika)
- IV. Dogmatica (Dogmatika)
- V. Polemica (Polemika)
- VI. Theologia moralis (Morální teologie)
- VII. Theologia pastoralis (Teologie pastorače)
- VIII. Ascetica (Asketika)
- IX. Homiletica (Homiletika)
- X. Liturgica (Liturgika)
- XI. Synodica (Synodika)

Ordo II^{dus} Iurisprudentia (Jurisdikce)

- I. Ius Philosophicus (Filosofické právo)
 1. Ethica (Etika)
 2. Ius Naturae (Právo přirozené)
 3. Ius Publicum Universale (Veřejné všeobecné právo)

¹⁴ Na počátku každého oddílu je stručně uveden v německém jazyce rozbor pojmu. Dále již následuje výčet oborů a zastoupené literatury. Z důvodu mísení latinského a německého označení pojmů, je vždy v závorce uveden ekvivalent v českém jazyce.

4. Ius Gentium (Zákon národů)
5. Politica (Politika)
 - a) Politica in specie (Politologie)
 - b) Die Polizeiwissenschaft (Policejní věda)
 - c) Die Handlungswissenschaft (Obchodní věda)
 - d) Die Finanzwissenschaft (Finanční věda)
- II. Ius Positivum (Právo dané, pozitivní)
 1. Ius Publicum Particulare (Veřejné právo)
 - a) Fontes (Prameny)
 - b) Commentarii (Výklad)
 2. Ius Civile (Civilní právo)
 - a) Fontes (Prameny)
 - b) Commentarii (Výklad)
 3. Ius Criminale (Vězeňské právo)
 - a) Fontes (Prameny)
 - b) Commentarii (Výklad)
 4. Ius Feudale (Feudální právo)
 - a) Fontes (Prameny)
 - b) Commentarii (Výklad)
- III. Ius Ecclesiasticum (Církevní právo)
 - a) Fontes (Prameny)
 - b) Commentarii (Výklad)
- IV. Opera politica (Politická činnost)¹⁵

Ordo III^{tus} Philosophia (Filosofie)

1. Logica (Logika)
2. Ars cogitandi (Umění uvažovat)
3. Dialectica (Dialektika)
- II. Metaphysica (Metafyzika)
 1. Ontologia (Ontologie)
 2. Cosmologia (Kosmologie)
 3. Psychologia (Psychologie)
 4. Theologia naturalis (Přirozená teologie)
- III. Physica (Fyzika)
 1. Experimentalis (Experimentální)
 2. Theoretica (Teoretická)
- IV. Historia Naturalis (Přírodní vědy)
 1. Zoologia (Zoologie)
 - a) Die Tetrapodologie (Nauka o savcích)
 - b) Die Ornithologie (Ornitologie)
 - c) Die Amphibiologie (Nauka o obojživelnících)
 - d) Die Ichthiologie (Nauka o rybách)
 - e) Die Entomologie (Nauka o hmyzu)
 - f) Die Helminthologie (Nauka o parazitech)

¹⁵ Dopsáno dodatečně, písářská ruka č. 2.

2. Botanica (Botanika)
3. Oryctologia (Nauka o minerálech a fosiliích)
- V. Oeconomia (Ekonomie)
 1. Agricultura (Zemědělství)
 2. Cultura Pecorum (Chov dobytku)
 3. Artes Oeconomicae (Umění hospodařit)
 4. Metallurgia (Hutnictví)
- VI. Chymie (Chemie)
 1. Chymia propria (Chemie, jako taková)
 2. Alchymia (Alchymie)
- VII. Opera Philosophica varii objectae (Různé práce filozofické)¹⁶

Ordo IV^{us} Medicina (Lékařství)

- I. Anthropologia (Antropologie)
 1. Physiologia (Fyziologie)
 2. Anatomia (Anatomie)
- II. Pathologia (Patologie)
 1. Aetologia (Etologie)
 2. Nosologia (Nosologie)
 3. Symptomatologia (Symptomatologie)
 4. Semiotica (Znaky a symboly)
- III. Hygiene (Hygiena)
 1. Diaetetic (Životospráva)
 2. Artes Nutritionis (Umění stravovat se)
- IV. Therapia (Léčba)
 1. Praxis medica (Praktická medicína)
 2. Materia medica (Nauka o léčivech)
 3. Pharmacia (Farmacie)
 4. Chirurgia (Chirurgie)
- V. Zooiatria (Zvěrolékařství)
- VI. Mathesis (Matematika)¹⁷

Ordo VI^{us} Historia (Dějiny)

- I. Historia Universalis (Všeobecné dějiny)
 1. Propria (Historie jako taková, vlastní)
 2. Chronica (Sepsaná – kroniky, anály...)
- II. Ecclesiastica (Církevní dějiny)
 1. Universalis (Všeobecné dějiny)
 2. Particularis (Dílčí dějiny)
 3. Conciliorum; der Kirchenversammlungen (Koncily a shromáždění)
 4. Ordinum (Dějiny řádů)
 5. Staeresum (Kacířství)

¹⁶ Dopsáno dodatečně, písarská ruka č. 3.

¹⁷ Zde pouze rozpracovaný koncept s poznámkami. Písarské ruce č. 3 a 4, škrtnutý text s uvedenými vědami jako aritmetika, mechanika, architektura, strategie.

- III. Profana (Profánní historie)
 - 1. Populorum (Lidová)
 - 2. Urbium (Městská)
 - 3. Eventuum (Jednotlivé akce – války)
- IV. Biographia (Životopisy)
 - 1. Sacra (Svatých)
 - 2. Profana (Světských)
 - 3. Ficta (Románové, smyšlené)
 - 4. Lexica (Historické slovníky)
- V. Stematographia (Rodinná historie)
 - 1. Genealogia (Genealogie)
 - 2. Heraldica (Heraldika)
- VI. Cosmmographia (Kosmografie)
 - 1. Geographia (Geografie)
 - 2. Choregraphia; die Beschreibung einzelner Länder (Popis jednotlivých zemí)
 - 3. Topographia (Topografie)
 - 4. Itineraria (Cestopisy)
 - 5. Dictionaria (Geografické slovníky)

Ordo VII^{mus} Philologia (Filologie)

- I. Historia Literaria (Dějiny literatury)
 - 1. Universalis (Všeobecné)
 - 2. Particularis (Dílčí)
 - 3. Bibliothecae (Knihovny)
 - 4. Academica (Spisy)
- II. Bibliographia (Soupisy knih a písemností)
 - 1. Diplomatica (Písemnosti)
 - 2. Typographia (Knihy)
- III. Archeologia (Archeologie)
 - 1. Mythica (Mytologie)
 - 2. Ethica (Etika)
 - 3. Numismatica (Numismatika)
 - 4. Artistica (Umění)
- IV. Critica (Kritika)
 - 1. Aesthetica (Estetika)
 - 2. Methodica (Metodika)
 - 3. Commentarii (Zápisky, vzpomínky)
 - 4. Ephemerides litterariae; die gelehrten Tagebücher oder Recensionen (Deníky a recenze)
 - 5. Eristica; die gelehrten Zänkereien (O umění vést spory)
- V. Linguistica (Lingvistika)
 - 1. Glossologia (Názvosloví)
 - 2. Graphica (Písmo)
 - 3. Gramatica (Gramatika)
 - 4. Vocabularia (Slovníky)

- VI. Rhetorica (Rétorika)
 - 1. Praeceptores (Učebnice)
 - 2. Dialogistica (O vědeckých a filozofických rozpravách)
 - 3. Epistolographia (O správném psaní dopisů)
 - 4. Oratores (Řečníctví)
- VII. Poesis (Poesie)
 - 1. Praeceptores (Učebnice)
 - 2. Die Dichter selbst (Básníci)
 - 3. Promptuaria (Příručky)
- VIII. Symbolica (Symbolika)
 - 1. Geonologia; Anspielungskunde (Symbolika)
 - 2. Hieroglyphica (Hieroglyfy)
 - 3. Emblematica (Význam symbolů)
- IX. Epigraphia (Epigrafika)
 - 1. Inscriptiones; Sammlungen von Aufschriften (Sbírka nadsíů)
 - 2. Gnomologia; Sammlungen von Sprichgesinnung (Sbírka myšlenek a názorů)
- X. Polymathia (Svazky různých obsahů)

THE PRIVATE LIBRARY OF ARCHDUKE RUDOLF OF AUSTRIA

Summary: The aim of this contribution is to acquaint readers with the content and the structure of the private library of Archduke Rudolf of Austria. This contribution set this topic in broader cultural in historical context. Private library of Archduke Rudolf of Austria is in this time only in form original handwritten inventory *Alphabetisches Verzeichnis der Bücher, Landkarten, Kupferstiche, und Musikalien Von seiner keiserlichen Hoheit dem Erzherzoge Rodolph gesammelt*, which is stored under the signature AMK 21609 in the Library of Archbishop's Palace in Kroměříž. But as the title page shows, this is not a private library, which would have been systematically built of Archduke Rudolf of Austria for his stay at Kroměříž, but inventory was founded in Vienna in 1809. According to the preserved inventory we can gain an awareness of the content of the private library of the high nobility and reveal his personal interests.

Key words: Private library, books, Archduke Rudolf of Austria, inventory.

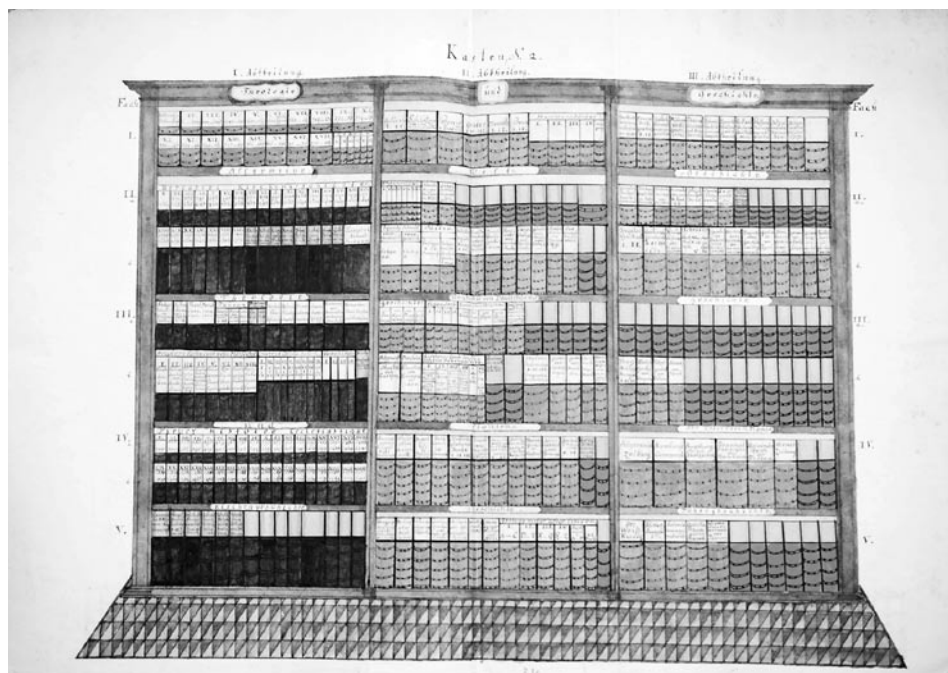
Mgr. Martin Fajtl (*1985)

Narozen v Brně, vystudoval pomocné vědy historické na Filosofické fakultě MU v Brně. V současné době na postgraduálním studiu. Zabývá se diplomatikou a numismatikou.

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA

Obrázek č. 1: Arcidiecézní muzeum Kroměříž, titulní list inventáře *Alphabetisches Verzeichniß der Bücher, Landkarten, Kupferstiche, und Musicalien* Von seiner keiserlichen Hobeit dem Erzherzoge Rodolph gesammelt, sign. AMK 21609.

Obrázek č. 2: Arcidiecézní muzeum Kroměříž, nákres řazení a uložení knih v knihovně Rudolfa Jana, sign. AMK 21609, fol. [33].